

Trabzon İlahiyat Dergisi
Trabzon Theology Journal
ISSN 2651-4559 | e-ISSN 2651-4567
TİD, cilt / volume: 7, sayı / issue: 2
(Güz / Autumn 2020): 263 - 296

**Günümüz Gayrimenkul Mallarının Zekâtına Dair Görüşlerin
Değerlendirilmesi**
The Evaluation of the Views on the Zakât of Real Estate Properties
Nowadays

Ahmet Başaran Manav
Öğr. Gör. Dr., Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslâm Hukuku Anabilim Dalı
Lec. Dr., Trabzon University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law
Trabzon/Turkey
e-mail: manavahmet@hotmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/orcid.org/0000-0002-6138-8980>

Abdurrahman Haçkalı
Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üni. İlahiyat Fak.,
İslam Hukuku Anabilim Dalı
Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan Uni. Fac. of Theology,
Dep. of Islamic Law Rize/Turkey
abdurrahman.hackali@erdogan.edu.tr
ORCID ID: <https://orcid.org/orcid.org/0000-0001-5673-8790>

DOI: 10.33718/tid.735749

Makale Bilgisi / Article Information
Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 11 Mayıs 2020 / May 2020
Kabul Tarihi / Date Accepted: 12 Aralık 2020 / December 2020
Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2020
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December 2020

Atıf / Citation: Ahmet Başaran Manav – Abdurrahman Haçkalı, “Günümüz Gayrimenkul Mallarının Zekâtına Dair Görüşlerin Değerlendirilmesi”, *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/2 (Güz 2020): 263 - 296

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tid>
mailto: trabzonilahiyatdergisi@gmail.com

Copyright © Published by Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.
Trabzon University, Faculty of Theology,
Trabzon, 61080 Turkey.
Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Günümüz Gayrimenkul Mallarının Zekâtına Dair Görüşlerin Değerlendirilmesi

Öz

Allah Resûlü'nün ifadesiyle İslâm'ın beş esasından biri olduğu tescillenen zekât, bir ibadet olmasının yanı sıra sosyal fonksiyonu da olan bir müessesedir. Fıkıh kitapları zekât konusunu ibadetler bahsinde ele almış; tanımını, şartlarını ve zekâta tabi malları belirlemek suretiyle genel bir çerçeve çizmiştir. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde üretim ve ticaret anlayışı değişmiş, daha önce ele alınmayan mal türleri zekât bahsinde konuşulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Tarihî süreçte ortaya çıkan bu yeni meselelere fıkıh bilginleri, zekâtın genel mantığından ve ilkelerinden hareketle çözüm bulmaya çalışmışlardır. Fakihlerin çözmek için karşı karşıya kaldıkları bu yeni meselelerden biri de gayrimenkuller ve bunların zekâta tabi olup olmadığı hususudur. Bu makalede günümüzde gayrimenkul malların zekâtına dair görüşler değerlendirilecektir. Makalede öncelikle İslâm hukukuna göre gayrimenkul kavramı ele alınmakta ve bu kapsama giren mallar belirlenmektedir. Daha sonra gayrimenkul malların elde bulundurulma sebepleri ve bir malın zekâta tabi olup olmadığını tayinde önemli bir unsur olan ticarîlik vasfı vurgulanmaktadır. Ayrıca zekât mükellefiyetiyle ilgili olumlu ve olumsuz görüşler değerlendirilmektedir. Son olarak sermayenin hesaba katılıp katılmamasına göre gayrimenkullerden verilmesi gereken zekât oranları belirlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İslâm Hukuku, Zekât, Mükellef, Gayrimenkul/Akar.*

The Evaluation of the Views on the Zakât of Real Estate Properties Nowadays

Abstract

Zakât, which is registered as one of Islam's five basis expressed by the words of the Messenger of Allah, is a foundation with a social function as well as a worship. Fiqh books which addressed the zakât in the section of worship ('ibādât), has drawn the general framework by defining its descriptions, conditions and the goods which subject to zakât. In the process of transition from the agricultural society to the industrial society, the understanding of production and trade has changed, it has begun to be talked about and discussed in the zakât of the types of goods that have not been handled before. Islamic jurists have tried to find solutions to these new issues that emerged in the historical process, based on the general logic and principles of zakât. One of these new issues faced by the Islamic jurists to solve is real estate and whether they are subject to zakât. In the article, first of all, the concept of real estate according to Islamic law is addressed and the goods to be included in this scope are specified. Then, the reasons for the possession of real estate properties and the commercial quality, which is an important factor in determining whether a property is subject to zakât, is emphasized. After that, positive and negative opinions about taxpayers are evaluated. Finally, the zakât rates are specified which has to be given from real estates according to whether capital is taken into account or not.

Keywords: *Islamic Law, Zakât, Taxpayer, Real Estate, Tithe, Revenue, Rate.*

Giriş

Kur'an-sünnet bütünlüğü içerisinde Müslümanların ibadet hayatlarını düzenleyen İslâm, aynı zamanda bireysel ve toplumsal hayatın gerekleriyle ilgili idarî, hukukî, siyasî vb. alanlarda emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. İslâm'ın beş temel esasından biri olan zekât hem kişi ile Allah arasındaki ilişkiyi hem de kişi ile toplum arasındaki münasebeti düzenleyen önemli malî bir ibadettir. Yeni ortaya çıkan ticarî durumlar ve mal türleri, eskiden ticarî bir meta olarak kabul edilmeyen gayrimenkullerden zekât verilip verilmeyeceği¹ ile ilgili tartışmalar bu amaca yönelik önemli bir adımdır. Günümüzde büyük bir sektör ve ekonomik güç haline gelen gayrimenkullerin zekâta tabi olup olmadığına ve hesaplama tekniğine -o dönem için ciddi bir mesele olmadığı için- klasik fıkhîta zekâta tabi diğer mallar gibi değinilmemiştir. Günümüzde gayrimenkul malların zekâtı ile ilgili soruların/sorunların fıkıh müktesebatı çerçevesinde çözülmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple makalede gayrimenkullerin zekâtı ile ilgili problemler ortaya konmuş ve bunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Bu çalışmada Müslümanların günümüzde karşılaştığı meselelere çözüm bulmak için oluşturulmuş fetva heyetleri, özellikle İslâm İşbirliği Teşkilatı'na bağlı İslâm Fıkıh Akademisi, DİB Din İşleri Yüksek Kurulu ve Kuveyt Zekât Kurumu Dinî Heyeti, fetvalarından faydalandığımız kaynaklar olmuştur. Konya'da 1997 ve 2016 yıllarında tertip edilen *I. ve II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi* sempozyumlarında sunulan tebliğler de konumuza ışık tutan kaynaklardandır. Bu çalışmalarda gayrimenkul malların zekâtı detaylı olarak incelenmemiş, sadece diğer konularla ilişkisi bağlamında değinilmiştir.

Yûsuf el-Karadâvî'nin *Fıkhü'z-zekât* adlı eseri günümüzde zekât alanında yapılan araştırmaların en önemlisidir. Zekâtla ilgili klasik görüşleri ve şahsî içtihatları aktarmakla birlikte, yeni ortaya çıkan mal türleri ile ilgili olumlu-olumsuz görüşleri tenkit etmesi ve bunlar arasında tercihte bulunması sebebiyle Karadâvî'nin eseri temel kaynaklarımızdan biri olmuştur. Zekâtla ilgili olarak pek çok tez yapılmakla birlikte, gayrimenkul malların zekâtı hakkında ülkemizde Hüseyin Sözen tarafından *İslâm Hukukunda Gayrimenkul Malların Zekâtı* adıyla (Yüksek Lisans Tezi, Ankara

1 Hüseyin Velid Hüseyin Mahacne, *Zekâtü'l-akâr, Mefhûmuhâ ve Ahkâmuhe'l-fıkhiyyetü: Dirâsetün mukârenetün* (Ürdün: Ürdün Üniversitesi, Doktora Tezi, 2006), 103.

Üniversitesi, 2010) bir tez yapılmıştır. Bir de Ürdün’de Hüseyin Velid Hüseyin Mahacne tarafından *Zekâtü’l-akâr, Mefhûmuhâ ve Ahkâmuhe’l-fikhiyyetü: Dirâsetün mukârenetün* adıyla (Doktora Tezi, Ürdün Üniversitesi, 2006) bir tez yapılmıştır. Ancak bu iki tezde gayrimenkul mallarla ilgili Türkiye’de ve İslâm dünyasında verilen güncel fetvalara yeterince değinilmemiştir. Makalede gayrimenkullerle ilgili verilen modern fetvalar incelenerek; ticarîlik unsuru, niyetin belirleyiciliği ve gayrimenkulün elde bulundurulma süresi dikkate alınmak suretiyle hüküm ortaya konmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Dilcilere ve Fakihlere Göre Gayrimenkul/Akar Kavramı

Hadislerde -çok yaygın olmamakla birlikte- “akar” kavramının kullanıldığı görülmektedir.² Fıkıh literatüründe de gayrimenkulü ifade etmek için “akar” kavramının kullanıldığı görülmektedir. Akar kelime olarak “arazi, ağaç, ev eşyası, eşyanın en iyisi”³ gibi manalara gelmektedir. Fıkıh literatüründe akar, ev ve arazi gibi bir yerden başka bir yere taşınma imkânı olmayan sabit varlıklar, bina, ağaç, bahçe ve değirmen gibi yapılar şekline tanımlanmıştır.⁴ Bu açıklamalardan hareketle günümüzde gayrimenkulün tanımı şu şekilde yapılmıştır:

“İnsanın sahip olduğu arazi, onun üzerine inşa edilen müstakil ev, barınma ya da tören için yapılan köşkler, oteller, barınma ya da dinlenme amacıyla yollarda veya şehirlerin kenarında yapılmış büyük binalar, dinlenmek ve ziraat için inşa edilmiş ticarî bahçeler akar olarak isimlendirilir. Bu sayılanların hepsi, araziye bağlı olmaları sebebiyle ve yaygın kullanımdan dolayı gayrimenkul olarak isim-

2 Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (Kahire: Dâru İhyâi’l-Kütübi’l-Arabiyye, 1952), “Ruhûn”, 24; Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü el-İmâm Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1995), 25/166.

3 Bk. İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1968), 4/596-597; Ali Şafak, “Akar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/221.

4 Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbnü’l-Hümâm, *Şerhu Fet-hü’l-kadîr* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2009), 6/199; Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafе Desûkî, *Hâşiyetü’d-Desûkî alâ Şerhi’l-kebîr* (Kâhire: İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.), 3/479; Şemseddin Hatîb Muhammed b. Ahmed Kahirî Şâfiî Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti meâni elfâzi’l-Minhâc* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts.), 3/14; Mansûr b. Yunus b. Salâhiddin el-Buhûtî, *Keşşâfü’l-kına’ an met-ni’l-İkna’* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2009), 5/582.

lendirilir.”⁵

Akar kavramının insanların kullanımındaki yaygın anlamı ise, “ki-raya verilip gelir getiren şeydir.”⁶ Mecelle Şerhi’ndeki gayrimenkul tanımının akarla yakın anlamda olduğu görülmektedir. Tanım şu şekildedir: “Akâr denilen mülk hâne üzerine mebnî hâne ma’a arsa ve ağaç ma’al-arz ve arazi gibi mahall-i âhara tahvil ve nakli mümkün olmayan şeydir. Akâr mebniye yahut gayr-ı mebniye arzdan ibaret olup, bi-dûni’l-arz bina menkûl bulunmuştur.”⁷

Gayrimenkullerin türüne ve elde ediliş şekline vurgu yapan başka bir tanım da şöyledir: Arazi ve onun üzerinde inşa edilen ev, saray, bina, daire, dükkân, otel ve istasyon gibi varlıklar; ölü araziye ihya etme, satın alma, miras veya hibe gibi mülk edinme yolları kullanılarak elde edilen mallardır. Mülk edinme işleminin hangi yolla yapıldığı, zekât açısından sonuca etki etmez.⁸

Bu tariflerden hareketle akarın/gayrimenkulün çerçevesi şu şekilde çizilebilir: Başka bir yere nakli mümkün olmayan ev, bina, değirmen, köşk, otel gibi yapılar ile arazi, ağaç ve dinlenme ya da ticarî maksatla inşa edilmiş bahçelerdir.⁹ Gayrimenkul kapsamında ele alınan bir kavram da müstegallâttır. Ev ve otel gibi barınma mekânları; ticarî uçak, otobüs, taksi gibi nakliye araçları; ziraî traktörler, ürününden veya kendisinden istifade etmek için beslenen tavuk vb. hayvanlar gibi aynî mallar müstegallâtın kapsamına girmektedir.¹⁰ Menkul mallar da bulunmakla birlikte,

5 Hamîd Kâid Seyf, “Hükmü zekâti’l-akâri’l-muaddi li’l-bey”, *Mecelletü’l-buhûsi’l-İslâmiyye (Buhûsü’l-ilmîyye ve’l-ifta)* 75 (ts.): 290.

6 Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1976), 6/10.

7 Bk. Hocaeminefendizâde Ali Haydar Efendi, *Dürerü’l-hukkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*, çev. Raşit Gündoğdu & Osman Erdem (İstanbul: Osmanlı Yayınevi, ts.), 1/143 (Mecelle 129. md. şerhi).

8 Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye*, 6/10; Şafak, “Akar”, 2/221; Hasan Hacak, “Mal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/464; Bekir b. Abdullah Bevûzendî, *Fetvâ câmia fî zekâti’l-akâr* (Riyad: Dârü’l-Âsime, 2000), 4.

9 Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbnü’l-Hümâm, *Şerhu Fet-hü’l-kadîr*, (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmîyye, 2009), 6/199; Desûkî, *Hâşiyetü’l-Desûkî*, 3/479; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 3/14; Buhûtî, *Keşşâfü’l-kına*; 5/582; Hamîd Kâid Seyf, “Hükmü zekâti’l-akâri’l-muaddi li’l-bey”, *Mecelletü’l-buhûsi’l-İslâmiyye (Buhûsü’l-ilmîyye ve’l-ifta)* 75 (ts.): 290.

10 Nâcî eş-Şirbînî, *Keyfe tükadderu ve tueddâ zekâtü emvâlik*, 133; Kuveyt Zekât Kurumu

müstegallâtın kapsamına daha çok gayrimenkul mallar dâhil olmaktadır.

1.2. Yeni Ortaya Çıkan Gayrimenkul Mallar

Fıkıh ekollerinin oluştuğu dönemde gayrimenkul mallar, bugünkü gibi ticarî özellik taşımadıklarından, haklarında net bir hüküm verilmemiştir.¹¹ Fıkıh bilginleri, sanayi ve teknolojinin gelişmesi ve bunlara bağlı olarak yeni bir ticarî anlayışın oluşmasıyla ortaya çıkan mal türleri hakkında tartışmış, onları zekâta tabi beş temel mal türünden birinin kapsamına dâhil ederek hüküm vermenin daha doğru olacağını ifade etmişlerdir.¹² Literatürde gayrimenkullerle alakalı net hükümler olmamakla birlikte, hüküm vermeyi kolaylaştıracak ve gayrimenkulleri kıyaslayabileceğimiz örnekler mevcuttur. Nitekim Hz. Peygamber baldan ve kölelerden zekât almadığı¹³ halde, Hz. Ömer'in (ö. 23/644) -başta tereddüt etse de- zekât almaya başlaması, nema sebebiyle bu mallarla ilgili hükmün değiştiğini göstermektedir.¹⁴ Nitekim Hanefî ve Hanbelîlere göre baldan öşür (1/10) verilmesi gerekir.¹⁵

Dinî Heyeti, *Ahkâm ve fetâva'z-zekâti ve's-sadekâti ve'n-nüzûri ve'l-keffârât* (Kuveyt: Kuveyt Dinî İşler Dairesi, 2009), 73; Sultân b. Muhammed b. Ali es-Sultân, *ez-Zekât: Tatbîku muhasebey muâsir* (Riyad: Dârü'l-Merrîh, 1986), 111; Muhammed Süleyman Eşkar v.dğr., *Ebhâs fikhîyye fî kazâya'z-zekâti'l-muâsara* (Amman: Dârü'n-Nefâis, 2010), 2/870; Abdullah b. Mübârek Âl-i Seyf, "Zekâtü'l-müstegallât", *Mecelle-tü'l-cem'iyeti'l-fikhîyyeti's-Suûdiyye* 5 (2009-2010), 332.

11 Muhsin Demirel, *İktisadi Gelişmeler Bağlamında Zekâta Tabi Mallar ve Zekât Oranları* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020), 117.

12 Hacı Mehmet Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat; İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2017), 599.

13 Bk. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmiü's-sahîh* (Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011), "Zekât", 45, 46; Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim b. el-Haccâc, *Sahîh-i Müslim* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1999), "Zekât", 11, 12, 14; İbn Mâce, "Zekât", 4, 15; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizî, *Câmiu't-Tirmizî* (Riyad: Dâru's-Selâm, 1999), "Zekât", 3, 8; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, *Kitâbü's-Süneni'l-kubrâ* (Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2011), "Zekât", 17-19; Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2005), "Zekât", 37, 39, 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/121, 145, 146; Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şahin (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2007), 3/197.

14 Mâlik, *Muvatta'*, "Zekât", 38; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 565.

15 Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd* (Beyrut:

Asr-ı saâdet'te zekâtın gerekmediğine dair hüküm olmasına rağmen, daha sonra farklı uygulamaların olduğu diğer bir mal türü de atlardır. Hz. Peygamber "Müslümana kölesinden ve atından dolayı zekât yoktur."¹⁶ ve "Ümmetinden atların ve kölelerin zekâtını affettim."¹⁷ hadisleriyle atları ve köleleri zekattan muaf tutmuştur. Bu hadisleri dayanak kabul eden İmam Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve İmam Şâfiî'ye göre atlar zekâta tabi değildir. Şam halkının "Bizim malımız at ve kölelerden oluşuyor, bunlardan zekât al."¹⁸ demesi üzerine Hz. Ömer, daha önce alınmadığı gerekçesiyle bu talebi geri çevirmiştir. Ancak üzerinde belli bir süre düşününce, zekâtın alınması gerektiğine hükmetmiştir.¹⁹ Nitekim İmam Ebû Hanîfe ve İmam Züfer de, nesil elde etmek amacıyla bir arada bulunduru- lan sâime erkek ve dişi atların da zekâta tabi olduğunu; her bir at için bir dinar veya her 200 dirhem için 5 dirhem²⁰ (ya da onun) değerinin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.²¹ Allah Resûlü'nden gelen atların zekâtıyla ilgili rivayetler, o dönemde atların binek, cihada çıkma²² gibi aslî ihtiyaca

Dârü'l-Erkâm Bin Ebi'l-Erkâm, 1420/1999), "Zekât", 12; Nesâî, "Zekât", 31; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/197.

16 Buhârî, "Zekât", 45, 46; Müslim, "Zekât", 11, 12, 14; İbn Mâce, "Zekât", 15; Tirmizî, "Zekât", 8; Nesâî, "Zekât", 17-19; Mâlik, "Zekât", 37, 39, 56; Ebû'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011); 2/110-111; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/197.

17 İbn Mâce, "Zekât", 4; Tirmizî, "Zekât", 3; Nesâî, "Zekât", 18-19; Dârimî, "Zekât", 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/121, 145, 146; Dârekutnî, *Sünen*, 2/110; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3/197.

18 Abdürrezzak, *Musannef*, 4/35.

19 Mâlik, "Zekât", 38; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 565. Hz. Ömer'in ashapla istişare ederek bu karara vardığı da rivayet edilmektedir. Hz. Ali'nin de bundan sonra cizye gibi farz bir vergi olarak algılanmaması kaydıyla, atlardan zekât alınması gerektiğini belirtmiştir. Başka bir rivayet de Hz. Ömer'in, Yemen'de bir atın, yüz deveye satıldığını duyması üzerine, attan da zekât almaya başladığı yönündedir. Hz. Osman da halifeliği döneminde attan zekât almaya devam etmiştir. Bk. Abdürrezzak, *Musannef*, 4/35-36; Boynukalın, "Zekâtın Toplanması ve Dağıtımı: İlk Kurumsal Tecrübeler (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)", 99-100.

20 Altın ve gümüşteki değer oranının, gümüşün aleyhine değişmesi sebebiyle, bugün artık altının nisabına itibar edilmesi gerekir.

21 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, 308; Burhânîpûrlu Şeyh Nizâm, v.dğr. (haz.), *el-Fetâva'l-hindîyye: el-Fetâva'l-Âlemgîriyye fî mezhebi'l-İmâmi'l-Âzam*, thk. Abdüllatif Hasan Abdurrahman (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 1/196-197.

22 Nitekim Allah Resûlü'nden "Allah yolunda cihat eden gâzinin atında zekât yoktur." şeklinde bir hadis de rivayet edilmiştir. Bk. Beyhakî, *Sünen*, 4/196-198; Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 564.

taalluk eden amaçlar için kullanıldığını göstermektedir. Ancak sonraki dönemlerde²³ ticarî amaçlı kullanım ve yetiştirme söz konusu olmuştur. Hz. Ömer'in uygulamaları ve İmam Ebû Hanîfe'nin fetvası, -atların ticarî meta olması hasebiyle- hükmün değiştiğini göstermektedir. Nitekim bu konuda Ebû Hanîfe'nin görüşünü destekleyen başka rivayetler de mevcuttur.²⁴ Bütün bu örneklerden hareketle, yeni ortaya çıkan mal türleriyle ilgili olarak yapılması gereken şey, zekâtın sebebi olan nemayı kullanarak bunları da zekât kapsamına dâhil etmektir.²⁵ Mevdûdî (ö. 1979), Hulefâ-i Râşidîn'in zekâta tabi mallara yeni bir ilave yapmadığını, kıyas ederek mevcut malları genişlettiğini; Ömer b. Abdülazîz'in (ö. 101/720) de zekât sistematüğinde camızları (manda) ineklere ekleyerek aynı yöntemi kullandığını belirtmiştir.²⁶ Fetvadaki bu değişikliğin sebebi kanatimizce, malların ticarîlik özelliği kazanmasıdır. Nitekim Faizsiz Finans Standartları'nın 35. maddesinde de zekât yükümlülüğü için ticarete niyetin yeterli olacağı vurgulanmıştır.²⁷

Ekonomik yapının değişmesi, yeni mal türlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şimdi bu mal türleri başlıklar halinde ele alınacaktır.

1.2.1. Yarım Daire/İnşaat

Gayrimenkuller bağlamında ortaya çıkan ve zekâtı hakkında hüküm verilmesi gereken bir mal türü de yarım/tamamlanmamış daire/ inşaatdır. Müteahhitlerin ellerinde bulunup da inşası devam eden veya ekonomik gerekçelerle yarım kalmış binalar ve bunlara bağlı araziler

23 Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 565-567.

24 Beyhakî, *Sünen*, 4/200-203; Dârekutnî, *Sünen*, 2/109.

25 Muhammed Ebû Zehre, *İslam'da Sosyal Dayanışma*, çev. Ethem Ruhi Fiğlalı & Osman Eskicioğlu (İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1981), 168-169; Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular-1* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 1/181.

26 Ebû'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Fetâva'z-zekât* (Cidde: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1984), 34.

27 Söz konusu karar şu şekildedir: "Menkul olsun gayrimenkul olsun, mevcut hâliyle satılır olsun imalatından sonra satışa sunulacak olsun, bir bedel ödenerek sahip olunmuş olsun bedelsiz elde edilmiş olsun satılmak üzere elde tutulan mallar ticaret malı sayılır. Bu mallara satın alma yoluyla sahip olmak şart değildir. Sadece ticaret niyetiyle elde tutulmaları zekât yükümlülüğü için yeterlidir." Bk. *Faizsiz Finans Standartları*, 861.

hakkında Hanefî,²⁸ Şâfiî²⁹ ve Hanbelî³⁰ mezhepleri zekâtın gerekli olduğuna hükmetmişlerdir. Mâlikî mezhebine göre ise, satışı henüz gerçekleşmemiş gayrimenkul mallar zekâta tabi değildir. Bu sebeple Mâlikîlere göre yarım dairede zekât mükellefiyeti yoktur. Bu tür mallar satıldığında geçen süreye bakılmaksızın sadece son bir yılın zekâtı verilir.³¹

Faizsiz Finans Standartları'na göre üretimi tamamlanmamış mallar da zekâta tabidir. İnşaat sürecini yürüten müteahhit, inşaatın tamamlanan kısmının değerini hesaplar. Müşteriden aldığı meblağı, bu değerden düşüp kalan miktarın zekâtını verir. Çünkü parasını aldığı kısmın mülkiyeti müşteriye geçmiştir.³² Bu tür malların zekâta tabi olmalarının sebebi, -henüz tamamlanmış olmasalar bile- satışlarının mümkün olmasıdır.³³ Aynı durum, ticaret niyetiyle bir daireyi/inşaatı satın alan kimse için de geçerlidir. İnşaat henüz tamamlanmasa bile, binanın mevcut durumu bir ekonomik değer ifade ettiği için zekâta tabidir.³⁴ İnşaatı devam eden gayrimenkullerin satışına engel bir durum olursa, bu takdirde zekât mükellefiyeti ortadan kalkar.³⁵ Ancak modern vergi hukuk anlayışına göre bina vergisi mükellefiyetinin doğması için, yapının kullanım amacına uygun şekilde tamamlanması gerekmektedir. Modern hukukta inşaatı devam eden

28 Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1978), 2/190-191.

29 Ebû Zekeriyâ Muhiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn* (Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *Minhâcü's-seviyye fî tercümeti'l-İmam en-Nevevî ve Munteka'l-yenbu' fîmâ zâde ale'r-ravzati mine'l-furu'* ile birlikte), (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1427/2006), 2/127-129.

30 Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Ebü'l-Ferrec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-Kebîr* ile birlikte), (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 3/495-496.

31 Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İbn Rüşd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-muc-tehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 2012), 215.

32 Bk. *Faizsiz Finans Standartları*, 862. Bu tür mallarda zekâtın vücûbiyeti ve değerlemenin farz olduğu günün piyasa koşullarına göre yapılması gerektiği ile ilgili olarak bk. Kuveyt Zekât Kurumu Dinî Heyeti, *Ahkâm ve fetâva'z-zekât*, 70.

33 Muhammed b. Sa'd Muhammed el-Mukrin, "Zekâtü'l-akâr tahte'l-inşâ", *Mecelletü'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-arabiyye* 39/4 (1436), 331, 332; İslamweb.net. "Zekâtü'l-meşârî't-ticâriyyeti ve'l-istismâriyyeti". Erişim 4 Şubat 2020.

34 Söz konusu fetva için bk. İslamland.com, "Urûzu't-ticâreti". Erişim 5 Mayıs 2020.

35 Kuveyt Zekât Kurumu Dinî Heyeti, *Ahkâm ve fetâva'z-zekât*, 51; İslamweb.net. "Zekâtü'l-meşârî't-ticâriyyeti ve'l-istismâriyyeti".

yapılar bina vergisine değil, arsa vergisine tabidir.³⁶ Bu durum, onun mal olma özelliğini değiştirmemektedir. Kaldı ki, tamamlanmamış/yarım inşaat, bu halde de satılabilmektedir.

1.2.2. İnşaat Malzemesi

Günümüzde gayrimenkul mallarla ilgili bir diğer mesele de müteahhitlerin ellerindeki inşaat malzemelerinin zekâtıdır. Konu ile ilgili olarak Malezya’da yapılan bir çalışmada, bir üretim işletmesinin dönen varlıkları arasında bulunan ham madde ve yarı mamul stoklar net çalışma sermayesine katılmamış, sadece mamul mal ve ticarî mal stokları sermayeye dâhil edilmiştir.³⁷ Bununla birlikte, bir ticarî işletmenin bilançosundaki varlıklar arasında bulunan yarı mamul ürünlerin de diğer ürünler gibi zekâta tabi olması gerektiği belirtilmiştir.³⁸

1.2.3. Stoklar

Bir işletmenin stoklarda³⁹ beklettiği mallar da ticarî bir metadır. Zira bir malın bulunduğu şekliyle veya işlenip satılması arasında fark yoktur. Nitekim Faizsiz Finans Standartları’nın 35. maddesine göre ticaret mallarının ham haliyle veya işlendikten sonra satılacak olması arasında bir fark yoktur. Ticaret niyetiyle elde bulundurulmaları zekât yükümlülüğü için yeterlidir.⁴⁰ Ayrıca stokların kapsamına dâhil edilen ham maddeler⁴¹ de zekâta tabidir. Yıllanma gerçekleştiğinde bu malların da zekâtı verilir.

1.3.4. İş ve Üretim Makineleri

36 Zübeyr Yıldırım, *Gayrimenkullerde Vergilendirme* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012), 129-130.

37 Rohila Norhamizah Awang & Mokhtar Mohd Zulkifli, “Comparative Analysis of Current Values and Historical Cost in Business Zakat Assessment: An Evidence from Malaysia”, *International Journal of Business and Social Science* 3/7 (2012), 289.

38 Necdet Şensoy, “Zekât Muhasebesi”, *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2017), 713-714.

39 Stok tarifi için bk. Türkiye Muhasebe Standardı 2, “Türkiye Muhasebe Standartları” (Erişim 7 Nisan 2020), md. 6.

40 Bk. *Faizsiz Finans Standartları*, 861.

41 Ham madde, sanayi sektöründe bir ürünün ortaya çıkartılabilmesi için gerekli olan demir, yağ gibi işlenmemiş maddelerdir. Bk. Kuveyt Zekât Kurumu Dinî Heyeti, *Ahkâm ve fetâva’z-zekât*, 39.

Sanayi devrimiyle birlikte usta veya zanaatkarların kullandığı el aletlerinin yerini devasa büyüklükteki fabrikalar ve onların içindeki büyük iş makineleri almıştır.⁴² DİB Din İşleri Yüksek Kurulu'nun ilk hali olan Müşâvere Heyeti, 07/02/1957 tarihli kararında iş ve üretim makinelerini gayrimenkul (akar) kapsamında değerlendirmiş; yıllanma gerçekleştiğinde bunların gelirlerinin zekât tabi olduğuna hükmetmiştir.⁴³ DİB Din İşleri Yüksek Kurulu da 2014 ve 2015 yıllarında yayınlanan fetvalarında satma niyeti olmaksızın, üretim amacıyla satın alınmış makineleri, gayrimenkul olarak nitelendirmiştir. Bu malların kendileri zekâta tabi olmadığı halde, çalıştırılmalarıyla elde edilen gelirleri zekâta tabidir.⁴⁴

1.2.5. Bütünleyici Parça (Mütemmim cüz)

Türk Medeni Kanunu'na (TMK) göre "bütünleyici parça, yerel âdetlere göre asıl şeyin temel unsuru olan ve o şey yok edilmedikçe, zarara uğratılmadıkça veya yapısı değiştirilmedikçe ondan ayrılmasına imkân olmayan parçadır."⁴⁵ Buna göre bir eşyanın diğerinin bütünleyici parçası olabilmesi, şu iki şarttan birinin gerçekleşmesine bağlıdır: Bir şey ya asıl eşyaya sıkı bir maddi bağla bağlıdır. Ondandırılması ancak, asıl eşyanın yok olması, zarar görmesi veya yapısını değiştirmesiyle mümkündür. Ya da yerel âdetlere göre (örf) temel unsur sayıldığı için bütünleyici parça vasfını kazanabilir. Mesela evin penceresi takılmadan bağımsız mal, takıldıktan sonra da evin bütünleyici parçası olur. Bütünleyici parçayı ayırmak, asıl malın ekonomik olarak değer ifade etmemesine veya değerinin düşmesine sebep olacağından, aralarında sıkı bir maddi bağ bulunmasa da bütünleyici parça kabul edilir.⁴⁶ Dolayısıyla, arsa veya ev gibi gayrimenkul bir mala bağlı bulunan bütünleyici parçalar, asıl malla birlikte düşünülür ve değerlendirme ona göre yapılır. Eklentiler ise, bağımsız mal vasfını korumaları sebebiyle bütünleyici parçadan farklıdır. Eklentiler ayrıca, tamir için makinenin fabrikadan çıkartılmasında olduğu gibi, asıl şeyden geçici

42 Mevdûdî, *Fetâva'z-zekât*, 20-21.

43 Söz konusu fetva için bk. Fatih Yücel, "Türkiye'de Güncel Zekât Problemleri", *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı* haz. İsmail Kurt & Seyit Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 669-672.

44 Bayyigit, "Sonuç Bildirileri: Zekât", *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi (Günümüzdeki Meseleler)*, 997; Özafşar, *Fetvalar 1*, 251; Özafşar, *Fetvalar*, 246.

45 Türk Medenî Kanunu (TMK), *Resmî Gazete 4721* (22 Kasım 2001), Kanun No. 4721, md. 684.

46 M. Kemal Oğuzman v.dğr., *Eşya Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2009), 241-247.

olarak ayrılabilir.⁴⁷ Bir gayrimenkulün başka bir gayrimenkule eklenti olması ise söz konusu değildir. Bir fabrika binasına nazaran makineler daha değerli olmasına rağmen bina taşınmaz, makineler ise eklenti olarak kabul edilir.⁴⁸ Burada da tıpkı bütünleyici parçada olduğu gibi, eklentinin gayrimenkul malla birlikte değerlendirilip hesaplanması gerekir.

2. Gayrimenkul Malların Zekâtı İle İlgili Görüşler

2.1. Gayrimenkul Mallarda Zekâtın Farz Olduğunu Söyleyenler ve Delilleri

Gayrimenkul malların zekâtı ile ilgili birinci yaklaşımı benimseyenler, meseleyi naslardan hareketle daha geniş bir çerçevede ele almışlardır. Onlara göre zekâtın gerekliliği âyetler⁴⁹ ve fiillerde niyetin belirleyici olduğunu ifade eden hadis⁵⁰ ile sabittir. Ayrıca bu mükellefiyetin temel şartı olan nema da gayrimenkul mallardan zekât alınmasını gerekli kılmaktadır.⁵¹

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'deki "Ey iman Edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve sizin için topraktan çıkardıklarımızdan harcayın."⁵² âyetindeki "kazandıklarınız" ifadesi, İslâm hukukçuları tarafından ticaret olarak anlaşılmıştır.⁵³ Semure b. Cündeb'den (ö. 60/680) rivayet edilen "Allah Resûlü bize satışı (ticaret) konu olan mallardan zekât vermeyi emretti."⁵⁴ hadisi de ticarî gelirden zekât alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.⁵⁵ Konunun anlaşılmasına katkı sağlayacak bir başka rivayet de Hz. Ömer'in düz araziden elde edilen baldan 1/10 (öşür), dağlık araziden toplanan-

47 Oğuzman, *Eşya Hukuku*, 249-250.

48 Oğuzman, *Eşya Hukuku*, 247, 248.

49 et-Tevbe 9/103; el-Meâric 70/24.

50 "Ameller niyetlere göredir. Herkes için niyet ettiği vardır..." Bk. Buhârî, "Vahy", 1; Müslim, "Cihâd (İmâre)", 115.

51 Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâleti Nâşirûn, 2014), 387-389.

52 el-Bakara 2/267.

53 Bk. Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 1/554; Karadâvî, *Fıkhü'z-zekât*, 276-277; Osman Eskici-oğlu, "İslâm Toplumunda Vergi ve Bazı Problemlerin Çözümü", *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat; İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2017), 453-454.

54 Ebû Dâvûd, "Zekât", 3.

55 Karadâvî, "Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı", 500.

dan ise 1/20 (nisf öşür) oranında zekât almasıdır.⁵⁶ Hz. Ömer'in baldan zekât alırken,⁵⁷ söz konusu malın iktisadî ve ticarî bir değeri olup olmadığına baktığı, malın yaygın bir kullanımı ve gelir getirici özelliği (nema) varsa, o maldan zekât aldığı anlaşılmaktadır.⁵⁸

Ebû Ubeyd, sahabe ve tâbiînden gelen rivayetler ile Ömer b. Abdülazîz'in uygulamalarından hareketle ticarî metain, zekâta tabi olduğu görüşünü daha doğru bulmaktadır.⁵⁹ Hattâbî, Zâhirîlerin aksine ticaret mallarında zekâtın gerekliliğinde icmâ edildiğini nakleder.⁶⁰ İbn Rüşd de nema özelliği olan bu malların, zekâtın farz olduğunda ittifak edilen tarım ürünleri, hayvanlar, altın ve gümüşe benzetilerek onlarda da zekâtın gerekli olduğunu ifade etmiştir.⁶¹ Osmanlı fakihi Molla Hüsrev'e göre nisap zekâtın sebebi, nema ise şartıdır. Ona göre nema gizli bir durum olduğu için onun yerine yıllanma şartı getirilmiştir. Malların çoğalması ve hayvanların üremeleri zamana bağlı olduğu için, zekâta yıllanma şarttır. Çünkü yılın yenilenmesi, nemanın yenilenmesi; nemanın yenilenmesi ise zekâtın asıl gerekçesi olan malın yenilenmesi anlamına gelmektedir. Zekâtın sebebi tekerrür edince, hüküm (zekât verme) de tekerrür etmektedir.⁶²

Din İşleri Yüksek Kurulu da, Müşâvere Heyeti'nin 1953 yılındaki fetvasını tekrarlayarak, ticaret niyetiyle elde tutulan ev, iş yeri gibi gayrimenkullerin zekâta tabi olduğunu ifade etmiştir.⁶³ Dolayısıyla ticarete

56 Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 599.

57 İlgili rivayetler için bk. Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 598-600.

58 Boynukalın, "Zekâtın Toplanması ve Dağıtımı: İlk Kurumsal Tecrübeler (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)", 101.

59 Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 518, 522-523, 526-528.

60 Bk. Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî el-Hattâbî, *Meâlimü's-sünen* (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1981), 2/ 12-13. Konu ile ilgili olarak ayrıca bk. Ebû Bekr Muhammed b. İbrahim b. el-Münzir, *Kitabü'l-icmâ'*, çev. Abdülkadir Şener (Ankara: Gaye Matbaası, 1983), 33; Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, 279; a.mlf., "Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı", 500.

61 İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 205.

62 Muhammed b. Feramurz Molla Hüsrev, *Mir'âtü'l-usûl şerh-i Mirkâtî'l-vüsûl* (İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, ts.), 549.

63 Heyet, *Zekât: Sıkça Sorulanlar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 15. Başka bir fetva için bk. **İslamland.com**, "Urûzu't-ticâreti"; Müşâvere Heyeti'nin 23.09.1953/602 tarih ve numaralı kararı için bk. Yücel, "Türkiye'de Güncel Zekât Problemleri", 661; İslamland.com, "Urûzu't-ticâreti".

tahsis edilen gayrimenkul mallar zekâta tâbîdir.⁶⁴

2.2. Gayrimenkul Mallarda Zekâtın Farz Olmadığını Söyleyenler ve Delilleri

Gayrimenkul malların zekâtı ile ilgili ikinci görüşü savunanlar günümüzde ortaya çıkan mallarla ilgili bir nassın olmayışı ve mükellefiyetten beri olma (berâ-i zimmet) ilkesinden hareket etmişlerdir. Ayrıca, sonraki asırlarda bu tür mallarda zekâtın gerekli olduğuna dair bir görüşün bulunmadığını da iddia etmişlerdir.⁶⁵ Gelir getirici gayrimenkul malların zekâta tabi olmadığını söyleyen bir âlim de Nâsiruddîn el-Elbânî'dir (ö. 1999). Karadâvî, Elbânî'nin konu ile ilgili görüşlerini değerlendirmiş ve onun cumhur ulemaya, hatta pek çok âlim tarafından nakledilen icmâya⁶⁶ aykırı davrandığını belirtmiştir.⁶⁷ Elbânî'ye göre zekâtın farz olmamasının sebebi, bu mallarla ilgili açık bir nassın olmamasıdır.⁶⁸

2.3. Elde Ediliş Amacına Göre Gayrimenkul Malların Zekâtı

2.3.1. Ticaret Amacı Taşıyan Gayrimenkul Malların Zekâtı

Ticaret amacıyla elde bulundurulan gayrimenkulün zekâtı ile ilgili güncel fetvalarda zekâtın gerekliliği vurgulanmıştır. Günümüz fıkıhçılarından Karadâvî, kâr amacıyla satın alınan arsanın ticaret malı sayılacağını; şartlar gerçekleştiğinde değeri üzerinden her yıl %2,5 oranında zekât verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Karadâvî ayrıca cumhurun da bu görüşte olduğunu, sadece Mâlikî âlimlerin farklı kanaat taşıdığını aktarır. Mâlikîlere göre söz konusu arsalar kazanç getirmedikleri ve henüz satılmadıkları için zekâta tabi olmazlar. Satılmaları halinde sadece son bir yılın zekâtı verilir.⁶⁹ Gayrimenkul malların değerlemesi de satış fiyatına göre yapıp %2,5'i zekât olarak verilir. Karadâvî'ye göre cumhurun

64 Sultân, *Zekât*, 74. Başka bir fetva için bk. İslamland.com, "Urûzu't-ticâreti".

65 Karadâvî, *Fikhu'z-zekât*, 385-387.

66 Ticarete konu olan malların zekâta tabi olduğuyla ilgili olarak bk. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmûu şerhi'l-mühezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutî (Cidde: Mektebetü'l-İrşad, 1980), 6/3-4; İbn Kudâme, *Muğni*, 3/495-496; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kanâ'*, 2/276-277.

67 Karadâvî, "Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı", 501-502.

68 Bk. Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Temâmü'l-minne fi't-talîk alâ Fikhi's-sünne* (b.y.: Dârü'r-Râye, ts.), 363-368.

69 Ebû Ubeyd, *Kitâbü'l-Emvâl*, 528; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 215; Mukrin, "Zekâtü'l-akâr tahte'l-inşâ", 331.

görüşü daha doğru olmakla birlikte, satışların durgun olduğu dönemlerde İmam Mâlik'in görüşü tercih edilebilir.⁷⁰ Çağdaş âlimlerden Abdülazîz b. Bâz (ö. 1999) da, yıllanma ve nema şartları gerçekleştiğinde, ticarete konu olan arazinin zekâtının her yıl verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Abdülazîz b. Bâz bu fetvaya dayanak olarak "*Allah Resûlü bize satışa/ticarete konu olan mallardan zekât vermeyi emretti.*"⁷¹ hadisini zikretmiştir.⁷² İslâm Fıkıh Akademisi de 1988 yılında aldığı bir kararda ticaret niyetiyle satın alınan ve istenilen değeri bulduğunda satılacak olan bir malın, mülk olduğu tarihten itibaren ticaret malı sayılacağına; yılsonunda nisaba ulaşırsa, kârıyla birlikte zekâtının verileceğine hükmetmiştir.⁷³ Söz konusu gayrimenkul yıl içerisinde başka bir gayrimenkulle değiştirilse bile, cins değişikliği olmadığı için mükellefiyet ortadan kalkmaz ve bu durum yıllanmayı etkilemez.⁷⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu da emlakçıların ticaret amacıyla alıp sattıkları gayrimenkul malların, yıllık borçlar çıkarılıp nisaba ulaşması ve yıllanmayı tamamlaması halinde zekâta tabi olacağını ifade etmiştir. Kurul'a göre ayrıca, yıl içerisinde mülkiyete dâhil olan gayrimenkul mallar için yıllanma şart değildir. Bu sebeple kişinin mülkiyetindeki bütün gayrimenkullerle birlikte gerekli şartları taşıyan diğer mallar dâhil edilerek hesaplama yapılıp ve zekâtı verilir.⁷⁵

Eldeki deliller ticaret amacıyla elde bulundurulan gayrimenkul malların zekâta tabi olduğunu göstermektedir. Çünkü zekâta tabi malların temel şartı olan nema, bu tür gayrimenkul mallarda da söz konusudur. Hz. Ömer'in, daha önce zekâta konu olmadığı halde nema özelliğinin ortaya çıkmasıyla zekâta tabi tabi kıldığı mallar da benzer durumdadır. Kaldı

70 Yûsuf el-Karadâvî, *Hedyü'l-İslâm fetâvâ muâsıra* (Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2000), 1/287-288.

71 Ebû Dâvûd, "Zekât", 3.

72 Abdülazîz b. Abdullah b. Abdurrahman b. Bâz, *Mecmûu fetâvâ ve makâlâtün mütenevvia*, drl. Muhammed b. Sa'd Şuveyir (b.y.: y.y., ts.), 160-161, 164-165, 167, 184-185. Ayrıca bk. a.mlf., "el-Fetâvâ", *Mecelletü'l-buhûsi'l-İslâmîyye* 85 (ts.): 41, 42; Nâcî eş-Şirbînî Ali, *Keyfe tükadderu ve tueddâ zekâtü emvâlik*, 134.

73 İslam Fıkıh Akademisi, "Karâr", *Mecelletu mecmâi'l-fikhi'l-İslâmî'd-düvelî [Mecelletu mecmâi'l-fikhi'l-İslâmî]* 2/1 (Cidde: Munazzamatü Mü'temeri'l-İslâmî, 1407/1986), 198. Aynı görüşü destekleyen başka fetvalar için bk. Heyet, *Mecelletü'l-va'yi'l-İslâmî* 262 (1986), 121; Beytû'z-zekât, *Fetâva'z-zekât* (b.y.: Beytû'z-zekât, 1992), 93-94; Mukrin, "Zekâtü'l-akâr tahte'l-inşâ", 328; Bevûzendî, *Fetvâ câmia fi zekâti'l-akâr*, 7.

74 Bevûzendî, *Fetvâ câmia fi zekâti'l-akâr*, 12.

75 Heyet, *Zekât: Sıkça Sorulanlar*, 15-16. Ayrıca bk. Bevûzendî, *Fetvâ câmia fi zekâti'l-akâr*, 14.

ki, ticarî özellik taşımaları sebebiyle bu mallar, zekâta tabi olan beş temel mal türünden ticaret mallarına kolaylıkla kıyas edilebilir. Böylece ticarî maksatla elde bulundurulmuş gayrimenkul mallar, zekâta tabi kılınmalıdır.

2.3.2. Kiraya Verilen Gayrimenkul Malların Zekâtı

Günümüzde müstegallât kavramıyla ifade edilen üretim yapan fabrikalar, gayrimenkuller, otomobiller, üretimde kullanılan aletler gibi kira geliri için elde bulundurulmuş malların gelirlerinin zekâta tabi olduğunda ittifak edilmiştir. İhtilaf edilen husus, verilmesi gereken orandır.⁷⁶ Aynı durum, dönem dönem kiraya verilen gayrimenkuller için de geçerlidir.⁷⁷ Gayrimenkul malların kiraya verilmesi durumunda gelirlerinden zekât verildiğine dair rivayetler de mevcuttur. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) evini kiraya verdiğinde, gelirinin zekâtını vermiştir. Bu durum Hanbelî kaynaklarında “kıymetten zekât verme” olarak isimlendirilmiştir.⁷⁸ Ahmet b. Hanbel’e göre ev temel ihtiyaç olmasına rağmen, kiraya geliri zekâta tabi olur. Ahmet b. Hanbel bu görüşüyle, Hz. Ömer’in, evin gelirini ziraî ürünlerin neması gibi kabul eden görüşüne iştirak etmiştir. Böylece evin gelirinden verilen zekât, arazinin mülkiyetinden alınan haraç ve ziraî ürünlerden alınan öşür gibi olmaktadır.⁷⁹

İslâm Araştırmaları Kongresi’nin (Mecmau’l-Buhûsi’l-İslâmiyye) 1965 yılında Kahire’de yaptığı konferansta aldığı kararlar gereğince, günümüzde ortaya çıkan gelir getirici malların (müstegallât) kıyas edilebile-

76 Ebû Abdullah Muhammed b. Hasen b. Ferkad Şeybânî, *el-Câmiü’l-kebîr* (Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2000), 23; Karadâvî, *Fetâvâ muâsıra*, 1/288; a.mlf., “Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı”, 520-521; a.mlf., “Müzakere”, *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi* (Konya: Kombad Yayınları, 1997), 591-592; Beytû’z-zekât, *Fetâvâ’z-zekât*, 89-90, 94-95; Heyet, *Mecelle-tü’l-va’yi’l-İslâmî*, 121; Karadâvî, “Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı”, 520-521; Kuveyt Zekât Kurumu Dini Heyeti, *Ahkâm ve fetâvâ’z-zekât*, 74, 85; Nâcî eş-Şirbînî, *Keyfe tükadderu ve tueddâ zekâtü emvâlik*, 133, 134, 176-177. Müstegallâtın tarifi ayrıca bk. Âl-i Seyf, “Zekâtü’l-müstegallât”, 224-228; Bevüzendî, *Fetvâ câmia fî zekâti’l-akâr*, 17-18; Bâz, *Mecmûu fetâvâ*, 168-169, 172.

77 Bâz, *Mecmûu fetâvâ*, 168-169.

78 İbn Kudâme, *Muğnî*, 3/604-605; Mehmet Erkal, “Zekâtla İlgili Bazı Meseleler”, *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi* (Konya: Kombad Yayınları, 1997), 538.

79 Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed Ebû Zehre, *Uygulamalı Zekât Hukuku: Temel Kaideler*, çev. Osman Şekerci (Çanakkale: Çanakkale Seramik Fabrikaları Kültür ve Araştırma Hizmetleri, 1978), 70; Erkal, “Zekâtla İlgili Bazı Meseleler”, 54.

ceği (mekîsun aleyh) aslî hükümler mevcuttur. Nitekim eski devirlerde de evler, hanlar ve hamamlar kiraya verilmekte idi. Bu sebeple müçtehitler gayrimenkullerden elde edilen gelirin de -parada olduğu gibi- zekâta tabi olacağını ifade etmişlerdir. Kira geliri olan gayrimenkul malların gelirlerinden -ticaret mallarında olduğu gibi- %2,5 oranında zekât verilir.⁸⁰

2.3.3. Sermaye Amacı ile Elde Bulundurulan Gayrimenkul Malların Zekâtı

Sanayi devrimi öncesi dönemde ticaret anlayışı, genelde malın hızlı bir şekilde kârla satılıp nakde dönüştürülmesine dayanmaktaydı. Günümüzde ise bir mal yine ticarî kaygıyla (kâr) satın alınıyor, ancak istenilen değeri bulması için yıllarca beklenebiliyor. Bu durumda yatırım amacıyla alınan gayrimenkul ile ticaret için alınan aynı kategoride mi değerlendirilecek? Aralarında -en azından- elden çıkarma süreleri bakımından fark söz konusudur. Emlakçılar ticaret maksadıyla aldıkları gayrimenkülü, değeri istedikleri rakama ulaşıncaya satmaktadırlar. Ancak emlak işiyle uğraşmayı, yatırım amacıyla satın alan kimseler, gayrimenkulleri istenilen değere ulaşıncaya kadar uzun süre bekletebilmektedir. Bu tür durumlarda kesin bir satış durumu da söz konusu değildir. İlerleyen süreçte gayrimenkulün farklı bir amaç için kullanılması da mümkündür. Ticaret için bulundurulan mal, satış yoluyla elden ele intikal ederek kâr getirmesi sebebiyle, sermaye amacıyla bekletilen maldan farklıdır. Sermaye için bulundurulan mal ise, istenilen fiyata ulaştığında satılarak kâr elde edilir.⁸¹ Kâr için bekletilen mal satılmadığı halde, hangi gerekçeyle zekâta tabi olup olmayacağı, cevaplandırılması gereken bir husustur.

Gayrimenkul malın satılmadığı için zekâta tabi olmadığı söylenebilir. Ancak gayrimenkul malın kendisi (ayn) sabit kalsa bile, menfaati (neması/kâr etme özelliği) varlığını artırarak devam ettirmektedir.⁸² Satılarak olmasa bile, durarak değer kazanmaktadır. Bu durum, fizikî olarak varlığı artmasa bile, değer olarak artış gösteren (hükmen nâmî) altın ve

80 Nâcî eş-Şirbînî, *Keyfe tükadderu ve tueddâ zekâtü emvâlik*, 177; Erkal, "Zekâta İlgili Bazı Meseleler", 535-536; Âdil Abdullah Halil Hânî, *Zekâtü'l-müsteğallât fi'l-fikhi'l-İslâmî: Dirâsetün fikhîyyetün mukârenetün* (en-Necâh el-Vatanî Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007), 54-57.

81 Din İşleri Yüksek Kurulu da fetvalarında bu ayrıma vurgu yapmıştır. Bk. Heyet, *Zekât: Sıkça Sorulanlar*, 15. Bu ayırım için ayrıca bk. Beytü'z-zekât, *Fetâva'z-zekât*, 47; Bâz, *Mecmûu fetâvâ*, 159-160.

82 Karadâvî, *Fikhu'z-zekât*, 386.

gümüşün durumuna benzemektedir. Kaldı ki, konu ile ilgili olarak verilen modern fetvalarda da, satma düşüncesiyle satın alınıp üzerinden bir yıl geçtiğinde, zekâtın gerekli olduğuna hükmedilmiştir.⁸³ Bu fetvaya, temel ihtiyaçlarından hiçbirine sahip olmadığı halde oturduğu evini satıp arsa alan bir kimsenin, söz konusu malın zekâtını ödemekle mükellef kılınmasının haksızlık olduğu yönünde bir itiraz gelebilir.⁸⁴ Bu itiraza şöyle cevap verilebilir: Söz konusu gayrimenkul, aslî ihtiyacın satılmasıyla elde edilmiş olsa bile, kâr etmek için yatırıma dönük bir işlem yapılmıştır. Dolayısıyla zekâtın dayandığı deliller ve mantığı gereği bu varlığın hesaba katılması gerekmektedir. Söz konusu gayrimenkulün satılmaması, kira ya da mahsül gibi bir getirisinin olmaması durumunda zekâtının nasıl varileceği sorusu akla gelebilir. Bu tür gayrimenkul mallar, biriktirilen altın-gümüş ve iş yerinde satılmayan ticaret malıyla aynı durumdadır. Dolayısıyla ortada zekâta tabi bir mal vardır. Bir kişinin mülkiyetindeki nisap miktarı altını olup da onun zekâtını ödeyecek başka bir malının olmaması gibidir. Kişi bu durumda altınlarını bozarak zekâtını ödemek zorundadır.

2.3.4. Yeni Ortaya Çıkan Gayrimenkul Malların Zekâtları

Ticaretin klasik anlayışla yürütüldüğü eski dönemlerde mevcut olmayan ancak, sanayi inkılabı ve sonrasındaki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan/yaygınlaşan otel, fabrika, kiraya verilen düğün salonu gibi büyük binalar, nakliye araçları gibi yeni gayrimenkul mal türlerinin⁸⁵ zekâta tabi olup olmayacağı fıkıh bilginlerince tartışılan bir husustur.

Klasik fıkıh anlayışında zanaatkârların kullandığı iş/sanat aletleri, aslî ihtiyaç olduğu için zekâta tabi değildi. Günümüzde ise, sanayi sektöründe kullanılan makine vb. üretim vasıtalarının zekâta tabi olup olmadığıyla ilgili iki görüş bulunmaktadır. Günümüz fakihlerinden Muhammed Ebû Zehre (ö. 1974), Abdülvehhâb Hallâf (ö. 1956) ve Abdurrahman Hasan'ın (ö. ?) benimsediği⁸⁶ birinci görüşe göre, fabrika, apartman vb. gelir getirici gayrimenkul mallar zekâta tabidir. Bu tür malların zekâta tabi olmalarının sebebi, kendilerindeki sermaye özelliği ve gelir getirici nitelik-

83 Abdullah b. Ömer es-Süheybânî, "Zekâtü'l-arâzî ve kazâyâha'l-muâsıra", *Mecelle-tü'l-buhûsi'l-İslâmiyye* 86 (ts.): 209; Bâz, *Mecmûu fetâvâ*, 159-160, 161; Dîvânü'z-zekât, *Fetâvâ dîvânî'z-zekât*, 33.

84 Yücel, "Türkiye'de Güncel Zekât Problemleri", 663; İslamland.com, "Urûzu't-ticâreti".

85 Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, 386.

86 Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, 385-386; Erkal, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", 528-529.

leridir (nema).⁸⁷ Fıkıh bilginlerinin çoğu, dinin genel ilkelerine ve zekâtın gayesine bakarak yukarıda zikredilen malların dışında, nema illetini barındıran başka malların da zekâta tabi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁸ Ayrıca işletmelerde bulunan sabit sermaye niteliğindeki apartman/bina, iş yeri, depo ve mağazalardan elde edilen gelire, fabrikalardaki makinelerin üretiminden elde edilen kazancın da -diğer şartları da taşıması durumunda-zekâtının verilmesi gerekir.⁸⁹

İkinci görüşe göre bu tür mallarda zekât yoktur. Çünkü sistem olarak sermayede zekât yoktur. Üretimde sabit sermaye olan makine, ekipman vb. İslâm vergi/zekât anlayışı gereği zekâta tabi olmaması gerekir. Dolayısıyla bu tür malların kendileri zekâta tabi olmadıkları halde, işletilmeleri ile elde edilen gelirler zekâta tabidir.⁹⁰ Bu durumun zekât hukukundaki en açık örneği, toprağın kendisinden zekât alınmaması, işletilmesi ile elde edilen gelirden (mahsul) zekât/öşür alınmasıdır.⁹¹ Bu tür varlıkların kendilerinden zekât alınması, üretimin zorlaştırılmasına/engellenmesine ve ekonominin durmasına sebep olur.⁹² Ayrıca bu tür malları, klasik fıkhıta olduğu gibi, usta ve zanaatkârların el aletlerine benzetmek, -her ne kadar büyüklük ve değerleri açısından pek mümkün olmasa da- ticaret ve üretimin sürdürülebilmesi için gereklidir.⁹³

87 Bâz, *Mecmûu fetâvâ*, 172; Erkal, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", 531-532.

88 Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, 388; Eskicioğlu, "İslam Toplumunda Vergi ve Bazı Problemlerin Çözümü", 454; Erkal, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", 529.

89 Hamdi Döndüren, "Müzakere", Zekâtın Toplanması ve Dağıtımı: İlk Kurumsal Tecrübeler (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi), *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz (İstanbul: Ensar Neşriyat, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2017), 266.

90 Karadâvî, "Müzakere", 591-592.

91 Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Red-dül-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr: Hâşiyetü İbn-i Âbidîn* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1987), 2/48-49; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 1/183. Konu ile ilgili âyet için bk. el-En'âm 6/141.

92 Eskicioğlu, "İslam Toplumunda Vergi ve Bazı Problemlerin Çözümü", 462.

93 Emrullah Dumlu, "Ticaret Mallarının Zekâtı", *II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi (Günümüzdeki Meseleler)* (Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016), 376.

2.3.5. Gayrimenkul Malların Değerlemesi

Gayrimenkul değerlemesinin⁹⁴ nasıl yapılacağı, hangi tür değerlemenin dikkate alınacağı konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, bu konuda meşhur olan görüşe göre ihtiyaç anında kolayca satılabilmesi sebebiyle, malın zekâtını ödeme anındaki toptan satış fiyatı esas alınır.⁹⁵ DİB Din İşleri Yüksek Kurulu'na ve İslâmî Finansal Kuruluşlar İçin Muhasebe ve Denetim Standartları Teşkilatı'nın (AAOIFI) hazırlamış olduğu Faizsiz Finans Standartları'na göre emlakçıların ellerinde bulunan dairelerle, ticaret/yatırım amaçlı taşınmazların zekâtını vermede piyasa değeri esas alınır.⁹⁶ Stokların değerlemesinde ise cari maliyet esas alınmaktadır.⁹⁷

3. İslâm Hukukuna Göre Gayrimenkul Malların Zekât Oranları

İslâm hukukunda zekâtla ilgili olarak farklı oranların olduğu görülmektedir. Bu oranlar altın-gümüş ve parada %2,5, tarım ürünlerinde masrafın olup olmamasına göre %10 ya da %5, madenlerde ise %20'dir (humus). Bu oranlar sünnetle belirlenmiştir. Oranlardaki farklılığın muhtemel sebebi, ürünü/geliri elde etmede harcanan emek ve sermayenin mal türlerine göre değişiklik arz etmesidir. Ayrıca bu oranlar zekât matrahı hesaplanırken ana sermayenin hesaba katılıp katılmamasına göre de değişmektedir.

Fıkıh bilgileri, nema özelliği olan gayrimenkul malların zekât oranı hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilafın sebeplerinden biri bu tür malların Asr-ı saâdet'te, günümüzdeki gibi ticarete konu olmamalarıdır. Ayrıca oranları belirlerken adaletin gözetilmesi, ticarî hayatı ve üretimde

94 Değerleme için bk. Bilge Değerleme, "Gayrimenkul Değerleme" Erişim 06.05.2019.

95 Kuveyt Zekât Kurumu Dinî Heyeti, *Ahkâm ve fetâva'z-zekâti ve's-sadekâti ve'n-nüzûri ve'l-keffârât* (Kuveyt: Kuveyt Dinî İşler Dairesi, 2009), 51, 52; Dîvânü'z-zekât, *Fetâvâ dîvânî'z-zekât* (Hartum: el-Ma'hedü'l-Âli li Ulûmi'z-Zekât, 2014), 53; Yûsuf el-Karadâvî, "Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı", *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi* (Konya: Kombad Yayınları, 1997), 513, 517.

96 Bk. M. Emin Özafşar (genel koor.), *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar 1* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 18; a.mlf. *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015), 245; *Faizsiz Finans Standartları* (İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, ts.), 862.

97 Bayyigit, "Sonuç Bildirileri: Zekât", *I. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi (Günümüzdeki Meseleler)* (Konya: Kombad Yayınları, 1997), 1136.

canlılığı devam ettirme gibi konulardaki hassasiyet de ihtilaf sebebidir.⁹⁸ Bu bölümde konu hakkındaki görüşler, çağdaş fetvalar çerçevesinde ele alınacaktır.

3.1. Sermayeyi Hesaba Katan Görüş

İslâm hukukuna göre gayrimenkul mallardan verilmesi gerekli olan zekât oranının hesaplanmasında genel olarak iki görüş vardır. Birinci görüşe göre zekât, sermaye ile kazancın toplamından verilir. Sermayenin hesaba katılması gerektiği görüşünü benimseyenler gayrimenkulleri, ticaret mallarına benzetmişlerdir.⁹⁹ Bu anlayışa dayanak olabilecek bir görüş Ebû Hanîfe'nin erkeği ve dışisi bir arada bulunan sâime atlarla ilgili kanaatidir. Ebû Hanîfe'ye göre karışık durumda olan sâime atlar, zekâta tabidir. Verilecek oran da atların değeri üzerinden %2,5'tir.¹⁰⁰ Hanefî fakihî Serahsî de ticaret maksadıyla satın alınan bir evin, ticaret mallarına benzetilerek zekâta tabi olduğunu ifade etmiştir. Bu evin bir yıl sonra değerlemesi yapılarak zekâtı verilir. Verilecek oran da ticaret mallarında olduğu gibi kırkta birdir (%2,5).¹⁰¹ Bu tür malların zekât oranı ile ilgili olarak DİB Müşâvere Heyeti de "arsaları satmak ve ticaretini yapmak için alsa dahi bunların kıymetlerinden kırkta birini (%2,5) zekât olarak vermeyi"¹⁰² gerekli gördüğünü ifade etmiştir. DİB Din İşleri Yüksek Kurulu da aynı görüşü tekrar etmiştir.¹⁰³

Zekât hesaplamasında bu tür gayrimenkul mallara ayrıca kuvvetli alacaklar, varsa altın/gümüş ve para da eklenir. Bu kimse, ticaretle meş-

98 Bk. Ya'kub b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd Kûfî Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc*, thk. Muhammed Abdülhâfız el-Menâsîr (Amman: Dâru Künûzi'l-Ma'rifeti'l-İlmiyye, 2009), 327.

99 İbrahim Paçacı, *Günümüz Ekonomik Şartlarına Göre Zekâta Tabi Mallar (Nisap ve Zekât Oranları)*, Ankara: Ayrıntı Basın Yayın, 2015., 159; Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", 607; Dumlu, "Ticaret Mallarının Zekâtı", 392-393.

100 Serahsî, *Mebûsât*, 2/188. Aynı görüşü ifade eden başka bir fetva için bk. Ebû Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkindî, *Tuhfetü'l-fukahâ*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 1/271.

101 Serahsî, *Mebûsât*, 2/207.

102 19/05/1954 tarihli dilekçe ve cevabı için bk. Yücel, "Güncel Zekât Problemleri", 661. Ayrıca bk. "Paçacı, *Zekâta Tabi Mallar*, 159; Mahacne, *Zekâtü'l-akâr*, 145-146; Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", 607. Gayrimenkul mallardan verilmesi gereken oranı ticaret mallarında olduğu gibi %2,5 olarak ifade edip de sermayenin hesaba katılıp katılmamasını beyan etmeyen bir görüş için bk. İbn Kudâme, *Muğnî*, 3/605.

103 Heyet, *Zekât: Sıkça Sorulanlar*, 15.

gulse ticarî sermayesini ve gelirini ekleyerek hesaplama yapar. Yukarıda saydığımız bütün mal varlıklarının toplamından %2,5 oranında zekât verilir. Bu görüşü benimseyenlere göre gelir getiren gayrimenkul malların, eski devirlerdeki zanaatkârların el aletleri gibi kabul edilip zekâttan muaf tutulmaları doğru değildir.¹⁰⁴ Ayrıca bu mallardan verilmesi gereken miktar, tarım arazilerindeki orandan daha az olmalıdır. Çünkü tarım arazisinin kullanılamaz hale gelmesi çok zayıf bir ihtimaldir. Ancak sanayide kullanılan makinelerin aşınması, eskimesi ve yeni teknolojilerin ortaya çıkmasıyla eski makineler kullanılamaz hale gelecek, böylece önemli bir sermaye devre dışı kalacaktır. Bu sebeple gelir getiren gayrimenkul malları, tarım ürünlerine ve ondan verilmesi gerekli orana benzetmek yerine, ticaret mallarına benzetmek daha doğru olacaktır. Buna göre zekât sistematikindeki kurallar dikkate alınarak borçlar ve bütün giderler düşülüp yıllanma tamamlanınca, arsa ve binanın zekâtı hesaplanır. Bu mallara, zekâta tabi eldeki diğer varlıklar da eklenerek %2,5 oranında zekât verilir.

Türkiye'deki bazı İslâm hukukçuları da, zekâttaki nema ilkesi dikkate alınarak, üretimde kullanılan sermayeden ve bu özelliğe sahip başka mallardan da ticarî nitelik taşımaları sebebiyle %2,5 oranında zekâtın verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.¹⁰⁵ Yukarıda da değindiğimiz üzere, iş ve üretim makinelerini gayrimenkul olarak kabul eden DİB Müşâvere Heyeti, bu mallardan hangi ölçüye göre zekât verileceğini ise belirtmemiştir.¹⁰⁶ Konya'da tertip edilen II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku'nun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi'nde üretim ve hizmet işletmelerinin zekâtı ile ilgili yukarıda zikrettiğimiz oran (%2,5) tercih edilmiştir. Buna göre işletmelerin üretim araçları da zekâta dâhil edilip, zekât matrahı buna göre hesaplanır. Dolayısıyla, yıllanma ve nisap şartının da sağlanmasıyla, üretim araçları ve gelirin toplamından %2,5¹⁰⁷ oranında zekât verilir.¹⁰⁸

104 Beytü'z-zekât, *Fetâva'z-zekât*, 41; Erkal, "Zekâtle İlgili Bazı Meseleler", 531-532.

105 Eskicioğlu, "İslam Toplumunda Vergi ve Bazı Problemlerin Çözümü", 454; Erkal, "Zekâtle İlgili Bazı Meseleler", 529, 534, 542; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 1/182; Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", 594.

106 Bk. DİB Müşâvere ve Dinî Eserler İnceleme Hey'eti, 07/02/1957 tarih ve 55 sayılı kararı.

107 Sermayenin tamamının hesaba katılıp %10 zekât verileceğine dair başka bir görüş için bk. Mahacne, *Zekâtü'l-akâr*, 145-146.

108 Bayyigit, "Sonuç Bildirileri: Zekât", *II. Uluslararası İslam Ticaret Hukuku Kongresi (Günümüzdeki Meseleler)* (Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016), 1136; İ-

3.1. Sermayeyi Hesaba Katmayan Görüş

Zekât hesaplamasında sermayeyi hesaba katmayanlara göre bu malların kendileri değil, işletilmeleriyle elde edilen gelir hesaba katılmıştır. Buna göre gayrimenkul malların yanında, sanayi ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak oluşan üretim tesisleri ve taşımacılık gibi yeni sektörler de hesaba katılır. Nitekim DİB Din İşleri Yüksek Kurulu satma niyeti taşımaksızın üretim amacıyla satın alınan makineleri de gayrimenkul olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla bu tür malların kendileri zekâta tabi olmayıp işletilmeleri ve üretime katkı sağlamaları durumunda, onlardan elde edilen gelir zekâta tabidir.¹⁰⁹ Söz konusu mal ve sektörlerin zekât hesaplamasında sadece üretimden elde edilen gelir/kazanç matraha dâhil edilmekte, -çok büyük ekonomik değeri olsa bile- ana sermaye ihtiyaç gibi kabul edildiği için hesaba katılmamaktadır.¹¹⁰ Nitekim Kuveyt'te yapılan 7. Zekât Konferansı'nda da fabrika ve makinelerin ana sermaye/demirbaş sayılmaları sebebiyle, zekâta tabi olmadıkları ifade edilmiştir.¹¹¹

Zekât hesaplamasında sermayeyi hesaba katmayanlara göre gayrimenkul mallarda üç farklı oran söz konusudur. Bu oranlardan birincisine göre gayrimenkul mallar, tarım arazisine ve madenlere benzetilmiştir. 1952 yılında Şam'daki konferansta Muhammed Ebû Zehre, Abdülvehhâb Hallâf ve Abdurrahman Hasan tarafından sunulan raporda sanayi makineleri ve benzeri mallarla ilgili zekât oranı belirlenirken bu mallar ziraat araziye; onlardan elde edilen gelir de araziden elde edilen mahsule kıyas edilmiştir. Buna göre verilmesi gereken oran, safi gelirden 1/10 (%10), gayrisafi gelirden ise 1/20'dir (%5).¹¹² Karadâvî verilmesi gerekli oran açısından yukarıdaki görüşe katılmakla birlikte, masrafın dikkate alınması gerektiğinden hareketle hesaplamaya itiraz etmiştir. Ona göre, tarım arazisi sürekli gelir getirmektedir. Arazideki yıpranma/aşınma, fabrika ve

lamland.com, "Urûzu't-ticâreti".

109 Özafşar, *Fetvalar 1*, 251; Özafşar, *Fetvalar*, 246.

110 İlgili görüş için bk. Mevdûdî, *Fetâva'z-zekât*, 19-20; Paçacı, *Zekâta Tabi Mallar*, 159; Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", 607; Abdullah b. Mübârek Âl-i Seyf, Âl-i Seyf "Zekâtü'l-müstegallât", 333-334; Dumlu, "Ticaret Mallarının Zekâtı", 392-393.

111 Eşkar, *Ebhâs fikhîyye fî kazâya'z-zekâti'l-muâsara*, 2/906; Beytü'z-zekât, *Fetâva'z-zekât*, 36-37; Mukrin, "Zekâtü'l-akâr tahte'l-inşâ", 328; Emrullah Dumlu, *Ticaret Mallarının Zekâtı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), 231-232.

112 Ebû Zehre, *Uygulamalı Zekât Hukuku*, 70; Erkal, "Zekâta İlgili Bazı Meseleler", 530.

binalara nazaran çok azdır. Dolayısıyla fabrika ve binalarda masrafların dikkate alınıp, buna varsa vergi borçları, işlerin yürütülebilmesi için gerekli olan masraflar ve yıllık giderler düşüldükten sonra fabrikanın safi gelirleri tespit edilebiliyorsa %10, tespit mümkün değilse %5 oranında zekât verilir.¹¹³

Sermayenin hesaba katılmadığı ikinci oranda gayrimenkul mallar, ticaret mallarına benzetilmişlerdir. 1965'te Mecmau'l-Buhûsi'l-İslâmiyye'nin Kahire'de aldığı kararlara göre gelir getiren bina, fabrika, gemi, uçak vb. menkul/gayrimenkul mallar, aslî ihtiyaç gibi kabul edildikleri için zekâta tabi değildir. Bu tür mallar ile ilgili hesaplama şu şekilde yapılır: İşletmedeki dönen sermaye ve kâr hesaplanıp, bütün giderler düşülür. Elde edilen gelirden kalan miktar nisaba ulaşıp yıl tamamlandığında %2,5 oranında¹¹⁴ zekât verilir.¹¹⁵

Gayrimenkul kapsamına giren mal türlerinde ticaret malı veya toprak ürünlerine kıyasla belirlenen iki oranın dışında sabit bir oran belirlemeyen üçüncü bir görüş de mevcuttur. Bangladeşli âlim Abdul Mannan'a göre, sanayi sektöründe üretim yapan makinalarda aşınma ve yıpranma, tarım ürünlerine kıyasla daha yüksektir. Üretimden elde edilen gelir de sektörler göre farklılık arz eder. Bu sebeple, zekât oranlarının da esnek ve değişken olması gerekmektedir.¹¹⁶

Modern dönemde gayrimenkul mallar bağlamında ele alınan fikrî hakların gelirinden verilmesi gereken oran hakkında da ihtilaf söz konusudur. Bir kısım fıkıh bilginleri, fikrî haklardan elde edilen geliri, emekle kazanılan gelir gibi kabul etmişlerdir. Bu tür mallar nisaba ulaşmışlarsa,

113 Karadâvî, "Müzakere", 591-592. Benzer görüşler için bk. Dumlu, *Ticaret Mallarının Zekâtı*, 84; Paçacı, *Zekâta Tabi Mallar*, 180-181; Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", 602-603.

114 Kuveyt'te yapılan 7. Zekât Konferansı Kararları için bk. Eşkar, *Ebhâs fikhîyye fî kadâya'z-zekâti'l-muâsıra*, 906. Ayrıca bk. Kuveyt Zekât Kurumu Dini Heyeti, *Ahkâm ve fetâva'z-zekât*, 73; Şirbînî, *Keyfe tükadderu ve tueddâ zekâtü emvâlik*, 135, 177; Hüseyin Sözen, *Gayrimenkul Malların Zekâtı* (Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, 2010), 73.

115 Ebû'l-Hasan Burhâneddin Ali b. Ebî Bekr Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyetü'l-mübtedî* (Beirut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 1/112-113; Erkal, "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler", 534-535; Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", 602; Özafşar, *Fetvalar 1*, 251.

116 Moulana Abdul Mannan, *İslam Ekonomisi: Teori ve Pratik*, çev. Bahri Zengin (İstanbul: Fikir Yayınları, 1973), 410.

mâl-i müstefâd gibi kabul edilerek yıllanma şartını aramaksızın %2,5 oranında zekât verilmesi gerekir.¹¹⁷ İkinci grup fıkıhçılara göre ise, bu tür kazançların gayrimenkul sermaye iradî niteliğinde olması hasebiyle, nisabı ve yıllanmayı dikkate almaksızın safi gelirden %10, gayrisafi gelirden %5 oranında zekât verilmesi gerekmektedir.¹¹⁸

Sonuç

İslâm dini, insanın hem kişisel hem de toplumsal hayatıyla ilgili hükümler getirmiştir. İslâm zekât ibadetiyle, toplumlardaki gelir adaletsizliğini ve fakirlik problemini ortadan kaldırmayı, en azından azaltmayı amaçlamıştır. Zekât ibadeti tarih boyunca hakkıyla ifa edildiği dönemlerde bu görevini yerine getirmiş, bu amaçların gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. Zekâtın muhatabı (mükellef), dinin belirlediği ölçülere göre belli bir mal varlığına sahip olan Müslümanlardır. Dinen zengin sayılan bu kimseler ödeme konusunda muhayyer bırakılmamış; ifa edenin sevâba ve Cenâb-ı Hakk'ın rızasına nâil olacağı, ödemeyenlerin ise ilahî azaba düçar olacağı ifade edilmiştir.

Coğrafi keşifler, sömürgecilik hareketleri ve sonrasında sanayi devrimiyle birlikte yeni bir ticarî anlayış/hayat ve bunlara bağlı olarak da yeni durumlar ve meseleler ortaya çıkmıştır. Bina, arsa, fabrika ve nakliye araçları gibi bugünkü yoğunlukta olmayan yeni mal türleri doğmuştur. Değişen arazi anlayışı da, toprağı (arsa) önemli bir ticarî meta haline getirmiştir. İslâm dünyasında da ticaret anlayışının değişmesiyle birlikte yeni mal türlerinin ve bunların gelirlerinin zekâta tabi olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. İslâm hukukunun bu yeni durumlara cevap vermesi, problemlere çözüm bulması, onun canlılığının ve hayatîyetinin bir gereğidir. Zira gayrimenkul malların zekâtı, fıkıh literatüründe net bir şekilde ele alınmamış, dolayısıyla konu ile ilgili zengin bir literatür ortaya konmamıştır. Bu sebeple konu hakkındaki içtihatlar ve uygulamalardan hareketle hüküm verilmeye çalışılmıştır.

Gayrimenkul mallarda zekâtın gerekliliği için ticarîlik unsuru, nisap, ihtiyaç fazlası ve borç karşılığı olmama gibi şartlara vurgu yapılmıştır. Bu sebeple makalemizde gayrimenkul malların zekâtı ile ilgili olarak

117 Ahmet Yılmaz, "Günümüz Zekât Problemleri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1998), 116.

118 Günay, "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı", 596; Dumlu, *Ticaret Mallarının Zekâtı*, 182-183.

sahip olunan malın elde bulundurulma amacı dikkate alınmıştır. Kanaati-mizce, ticaret amacıyla elde bulundurulan ve zekâtla ilgili şartları taşıyan gayrimenkul mallar zekâta tabidir. Nitekim çoğu İslâm hukukçusunun kanaati de bu yöndedir. Çünkü zekât mükellefiyeti için gerekli olan nema, nisap, ihtiyaç fazlası ve borç karşılığı olmama gibi şartlar bu tür gayrimenkul mallarda mevcuttur. Hz. Ömer'in, daha önce zekâta tabi olmayan mallardan zekât almaya başlaması ve buna bağlı olarak fukahanın ticarî özellik taşıyan malların zekâta tabi olduğunu ifade etmeleri de bu görüşü desteklemektedir. Nema özelliği olan bu tür malların, zekâta tabi olan beş temel mal türünden birine kıyas edilmesiyle bu hükme varılmıştır. Ticarî maksatla elde bulundurulan gayrimenkullerin zekâta tabi olduğu, İslâm Fıkıh Akademisi'nin ve Din İşleri Yüksek Kurulu'nun fetvalarında da ifade edilmiştir. Aynı şekilde kiraya getiren gayrimenkuller de zekâta tabidir.

Zekâtla ilgili olarak İslâm hukukunda farklı oranların olduğu görülmektedir. Bu oranlar altın-ümüş-para ve ticaret malında %2,5; tarım ürünlerinde masraf durumuna göre %10 ya da %5; madenlerde ise 1/5'tir (%20). Kazanç elde edilirken harcanan emek ve masraf ile ana sermayenin zekât matrahına eklenip eklenmemesine göre oranlar değişkenlik göstermektedir.

Gayrimenkul malların zekâtında sermayenin dikkate alınıp alınmamasına göre iki farklı hesaplama tekniği mevcuttur. Zekât matrahı hesaplanırken sermayeyi ve üretim için kullanılan araçları hesaba katan birinci görüşe göre verilecek oran %2,5'tur.

Sermayenin hesaba katılmadığı ikinci hesaplama tekniğinde zekât, sermayenin kendisinden değil, işletilmesiyle elde edilen kazançtan verilmektedir. Bu yöntemde üç farklı oran söz konusudur. Birinci oranda hesaplama yapılırken, gelirin yanında ev, arsa ve fabrikalardaki üretim araçları gibi sermayenin değeri de hesaba katılmaktadır. Bunların toplamından %2,5 oranında zekât verilir. Gayrimenkul mallar, tarım ürünlerine kıyas edilerek belirlenen ikinci oran ise, masrafın olup olmamasına göre %10 ya da %5'tir. Sermayenin hesaba katılmadığı üçüncü görüşe göre, özellikle sanayi sektöründe zekât hesaplanırken, yapılan masraflar dikkate alınarak sektörlere göre esnek ve değişken bir oran belirlenmelidir.

Bu görüşler içerisinde gayrimenkulleri, ticaret mallarına kıyas ederek hüküm veren görüşün daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Çünkü söz konusu malların elde bulundurulma sebebi ticarete niyettir. Zira makale-

de de vurgulandığı üzere, bu mallarda ticarîlik vasfı söz konusudur. Dolayısıyla satma düşüncesiyle elde bulundurulan gayrimenkuller, ticaret malı gibi kabul edilir. Ebû Hanîfe'nin ticarîlik vasfı sebebiyle sâime atlarda zekâtın gerekli olduğunu söylemesi, bu görüşü desteklemektedir. Ebû Hanîfe'ye göre verilecek oranın %2,5 olması da gayrimenkulleri, ticaret mallarına kıyas etmenin daha doğru olduğunu göstermektedir. Serahsî'nin ticarî maksatla satın alınan bir evin bir yıl sonra değeri üzerinden kırkta bir oranında (%2,5) zekât verileceğini ifade etmesi de bu görüşümüzü desteklemektedir. Müşâvere Heyeti ve Din İşleri Yüksek Kurulu oranla ilgili olarak aynı kanaati taşımaktadır. Modern fıkıhçılardan Mahmut Şeltut, Yûsuf Kâsım ve Türkiye'deki bazı İslâm hukukçuları da nema ilkesine vurgu yapmış ve ticarî nitelikli bu tür mallardan %2,5 oranında zekât verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku'nun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi'nde de aynı oran (%2,5) tekrarlanmıştır. Kongrede ayrıca üretim araçlarının matraha dâhil edilip, zekâtın buna göre verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Gayrimenkulün değerlendirilmesi yapıp, kırkta biri (%2,5) zekât olarak verilir. Birçok modern fetvada da aynı oran ifade edilmiştir. Zekât oranı konusunda gayrimenkul malları, tarım ürünlerine kıyas eden Karadâvî, nisap konusunda parayı/altını ölçüt kabul etmiştir. Karadâvî'nin oranlar konusunda toprak mahsullerini dikkate alıp, nisap konusunda ticaret malını ölçüt kabul etmesi bizi, gayrimenkullerin tarım ürünleri yerine, ticaret mallarına kıyas etmenin daha doğru olduğu sonucuna götürmektedir.

Gayrimenkul malların zekât hesaplaması şu şekilde yapılır: Satış/ticaret niyetiyle elde bulundurulan gayrimenkulün kendisinin (ayn) değerlendirilmesi yapılır. Ancak kiraya verilen gayrimenkullerin getirisi olduğundan, bu mallarda zekât, gayrimenkulün kendisinden değil, elde edilen kazançtan verilir. Zekât hesaplamasında bu tür gayrimenkul mallara ayrıca kuvvetli alacaklar, varsa altın/gümüş ve para da eklenir. Bu kimse, ticaretle meşgulse ticarî sermayesini ve gelirini ekleyerek hesaplama yapar. Yukarıda saydığımız bütün mal varlıkları, zekâtla ilgili şartları taşımaları durumunda onların toplamından %2,5 oranında zekât verilir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eř-Şeybânî. *Müsnedü el-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1995.

Ali Haydar Efendi, Hocaeminefendizâde. *Dürerü'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm*. çev. Raşit Gündoğdu & Osman Erdem. İstanbul: Osmanlı Yayınevi, ts.

Âl-i Seyf, Abdullah b. Mübârek. "Zekâtü'l-müstegallât". *Mecelletü'l-cem'iyeti'l-fıkhiyyeti's-Suûdiyye* 5 (2009-2010), 327-376.

Awang, Rohila Norhamizah & Zulkifli, Mokhtar Mohd. "Comparative Analysis of Current Values and Historical Cost in Business Zakat Assessment: An Evidence from Malaysia". *International Journal of Business and Social Science* 3/7 (2012), 286-298.

Bayyigit, Mehmet (ed.). "Sonuç Bildirileri: Zekât". *II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku Kongresi (Günümüzdeki Meseleler)*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016.

Bayyigit, Mehmet (ed.). "Sonuç Bildirileri: Zekât". *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. Konya: Kombad Yayınları, 1997.

Bâz, Abdülazîz b. Abdullah b. Abdurrahman b. *Mecmûu fetâvâ ve makâlâtün mütenevvia*. drl. Muhammed b. Sa'd Şuveyir. b.y.: y.y., ts.

Bevûzendî, Bekir b. Abdullah. *Fetvâ câmia fî zekâti'l-akâr*. Riyad: Dârü'l-Âsime, 2000.

Beytû'z-zekât, *Fetâva'z-zekât*. b.y.: Beytû'z-Zekât, 1992.

Bilge Değerleme, "Gayrimenkul Değerleme" Erişim 06.05.2019. <https://www.bilgedegerleme.com/gayrimenkul-degerleme-nedir/.htm>.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1976.

Boynukalın, Mehmet. "Zekâtın Toplanması ve Dağıtımı: İlk Kurumsal Tecrübeler (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi)". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, 2017.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim. *el-Câmiü's-sahîh*. Beyrut: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2011.

Buhâtî, Mansûr b. Yunus b. Salâhiddîn. *Keşşâfü'l-kına' an metni'l-İkna'*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*, thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şahin. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007.

Dalgın, Nihat. *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular-1*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.

Dârekutnî, Ebü'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed. *Sünenü'd-Dârekutnî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.

Demirel, Muhsin. *İktisadi Gelişmeler Bağlamında Zekâta Tabi Mallar ve Zekât Oranları*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Doktora Tezi, 2020.

Desûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiyetü'd-Desûkî alâ Şerhi'l-kebîr*. Kahire: İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.

Dîvânü'z-zekât. *Fetâvâ dîvânî'z-zekât*. Hartum: el-Ma'hedü'l-Âlî li Ulûmi'z-Zekât, 2014.

Döndüren, Hamdi. "Müzakere". *Zekâtın Toplanması ve Dağıtımı: İlk Kurumsal Tecrübeler (Hulefâ-i Râşidîn Dönemi), Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, İslâmi İlimler Araştırma Vakfı, 2017.

Dumlu, Emrullah. "Ticaret Mallarının Zekâtı". *II. Uluslararası İslâm Ticaret Hukuku Kongresi (Günümüzdeki Meseleler)*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Yayınları, 2016.

Dumlu, Emrullah. *Ticaret Mallarının Zekâtı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünenü Ebû Dâvûd*. Beyrut: Dârü'l-Erkâm Bin Ebi'l-Erkâm, 1420/1999.

Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm el-Herevî el-Ezdî. *Kitâbü'l-Emvâl*. thk. Muhammed İmâre. Kahire: Dârü's-Şürûk, 1989.

Ebû Yûsuf, Ya'kub b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd Kûfî. *Kitâbü'l-Harâc*. thk. Muhammed Abdülhâfız el-Menâsîr. Amman: Dâru Künûzi'l-Ma'rife-

ti'l-İlmiyye, 2009.

Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed. İslam'da Sosyal Dayanışma. çev. Ethem Ruhi Fiğlalı & Osman Eskicioğlu. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1981.

Ebû Zehre, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Muhammed. *Uygulamalı Zekât Hukuku: Temel Kaideler*. çev. Osman Şekerci. Çanakkale: Çanakkale Seramik Fabrikaları Kültür ve Araştırma Hizmetleri, 1978.

Elbânî, Muhammed Nâsirüddin. *Temâmü'l-minne fi't-ta'lik alâ Fıkhi's-sünne*. b.y.: Dârü'r-Râye, ts.

Erkal, Mehmet. "Zekâtla İlgili Bazı Meseleler". *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. Konya: Kombad Yayınları, 1997.

Eskicioğlu, Osman. "İslâm Toplumunda Vergi ve Bazı Problemlerin Çözümü". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2017.

Eşkar, Muhammed Süleyman v.dğr. *Ebhâs fıkhiyye fi kazâya'z-zekâti'l-muâsara*. Amman: Dârü'n-Nefâis, 2010.

Faizsiz Finans Standartları. İstanbul: Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayınları, ts.

Günay, Hacı Mehmet. "Mal Varlığı Kavramı ve Yeni Gelir Kalemlerinin Zekâtı". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat; İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2017.

Hacak, Hasan. "Mal". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27/461-465. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Hânî, Âdil Abdullah Halil. *Zekâtü'l-müsteğallât fi'l-fıkhi'l-İslâmî: Dirâsetün fıkhiyyetün mukârenetün*. Necâh el-Vatanî Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007.

Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî. *Meâlimü's-sünen*. Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, 1981.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dı-

maşkî. *Reddül-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr: Hâşiyetü İbn-i Âbidîn*. Beyrut: Daru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1987.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî*. (Ebü'l-Ferec Şemsüddîn Abdurrahman b. Muhammed b. Ahmed İbn Kudâme el-Makdisî, *eş-Şerhu'l-Kebîr* ile birlikte). Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebeî el-Kazvinî. *Sünenü İbn Mâce*. Kahire: Dârü İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1952.

İbn Manzur. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dârü Sâdir, 1968.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. Beyrut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabiyye, 2012.

İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid. *Şerhu Fethü'l-kadîr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.

İslam Fıkıh Akademisi. "Karâr". *Mecelletu mecmâi'l-fikhi'l-İslâmi'd-düvelî [Mecelletu mecmâi'l-fikhi'l-İslâmî]* 2/1 (Cidde: Munazzamatü Mü'temeri'l-İslâmî, 1407/1986), 198.

İslamland, islamland.com. "Urûzu't-ticâreti". Erişim 5 Mayıs 2020. https://www.islamland.com/uploads/books/ar_fatawa_zakah_zkat_3rud_At-Tgart.pdf.

İslamweb, islamweb.net. "Zekâtü'l-meşârî't-ticâriyyeti ve'l-istismâriyyeti". Erişim 4 Şubat 2020. <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/56900/>.

Heyet. *Zekât: Sıkça Sorulanlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017.

Karadâvî, Yûsuf. *Fıkhu'z-zekât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâleti Nâşirûn, 2014.

Karadâvî, Yûsuf. *Hedyü'l-İslâm fetâvâ muâsıra*. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 2000.

Karadâvî, Yûsuf. "Çağdaş Uygulamada Ticaret Mallarının Zekâtı". *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. Konya: Kombad Yayınları, 1997.

Karadâvî, Yûsuf. "Müzakere". *I. Uluslararası İslâm Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi*. Konya: Kombad Yayınları, 1997.

Kuveyt Zekât Kurumu Dinî Heyeti. *Ahkâm ve fetâva'z-zekâti ve's-sadekâti ve'n-nüzûri ve'l-keffârât*. Kuveyt: Kuveyt Dinî İşler Dairesi, 2009.

Mahacne, Hüseyin Velid Hüseyin. *Zekâtü'l-akâr, Mefhûmuhâ ve Ahkâmuhe'l-fikhiyyetü: Dirâsetün mukârenetün*. Ürdün: Ürdün Üniversitesi, Doktora Tezi, 2006.

Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Himyerî. *el-Muvatta'* thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî Kahire: Dârü'l-Hadîs, 2005.

Merğînânî, Ebü'l-Hasan Burhâneddin Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.

Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Fetâva'z-zekât*. Cidde: el-Merkezü'l-Âlemî li Ebhâsi'l-İktisâdî'l-İslâmî, 1984.

Molla Hüsvrev, Muhammed b. Feramurz. *Mir'âtü'l-usûl şerhi Mirkâti'l-vüsûl*. İstanbul: Hanifiyye Kitabevi, ts.

Moulana, Abdul Mannan. *İslâm Ekonomisi: Teori ve Pratik*. çev. Bahri Zengin. İstanbul: Fikir Yayınları, 1973.

Mukrin, Muhammed b. Sa'd Muhammed. "Zekâtü'l-akâr tahte'l-inşâ". *Mecelletü'l-buhûs ve'd-dirâsâti'l-arabiyye* 39/4 (1436), 317-340.

Müslim b. el-Haccâc, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî. *Sahîh-i Müslim*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1419/1999.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb. *Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ*. Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2011.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nurî. *Ravzatü't-tâlibîn* (Ebü'l-Fazl Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr Suyûtî, *Minhâcü's-seviyye fî tercümeti'l-İmam en-Nevevî ve Münteka'l-yenbu' fîmâ zâde ale'r-ravzati mine'l-furu'* ile birlikte). Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1427/2006.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmûu şerhi'l-mühezzeb*. thk. Muhammed Necib el-Mutî. Cidde: Mektebetü'l-İrşad, 1980.

Oğuzman, M. Kemal v.dğr. *Eşya Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2009.

Özafşar, M. Emin (gnl. koor.). *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2015.

Özafşar, M. Emin (genel koor.). *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar 1*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.

Paçacı, İbrahim. *Günümüz Ekonomik Şartlarına Göre Zekâta Tabi Mallar (Nisap ve Zekât Oranları)*. Ankara: Ayrıntı Basın Yayın, 2015.

Semerkindî, Ebû Bekr Alâeddin Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetü'l-fukahâ*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1978.

Seyf, Hamîd Kâid. "Hükmü zekâti'l-akâri'l-muaddi li'l-bey". *Mecelle-tü'l-buhûsi'l-İslâmiyye (Buhûsü'l-ilmîyye ve'l-ifta)* 75 (t.y.): 285-325.

Sözen, Hüseyin. *İslâm Hukukunda Gayrimenkul Malların Zekâtı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.

Sultân, Sultân b. Muhammed b. Ali. *ez-Zekât: Tatbîku muhasebey muâsır*. Riyad: Dârü'l-Merrîh, 1986.

Süheybânî, Abdullah b. Ömer. "Zekâtü'l-arâzî ve kazâyâha'l-muâsı-ra". *Mecelletü'l-buhûsi'l-İslâmiyye* 86 (t.y.): 187-260.

Şafak, Ali. "Akar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/221. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Şeybânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Hasen b. Ferkad. *el-Câmiü'l-kebîr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.

Şirbînî, Nâcî Ali. *Keyfe tükadderu ve tüeddâ zekâtü emvâlik*. Kahire: Dârü'r-Reyyân li't-Türâs, ts.

Şirbînî, Şemseddin Hatîb Muhammed b. Ahmed Kâhirî Şâfiî. *Muğ-ni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâ-si'l-Arabî, ts.

Şensoy, Necdet. "Zekât Muhasebesi". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. haz. İsmail Kurt & Seyid Ali Tüz İstanbul: Ensar Neşriyat; İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, 2017.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Câmiu't-Tirmizî*. Riyad:

Dâru's-Selâm, 1999.

TMK, Türk Medenî Kanunu (Kanun No. 4721) *Resmî Gazete* 4721 (22 Kasım 2001). Erişim 3 Mart 2020. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>.

Türkiye Muhasebe Standardı 2. "Türkiye Muhasebe Standartları". Erişim 7 Nisan 2020. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/01/20050115-8.htm>

Yıldırım, Zübeyr. *Gayrimenkullerde Vergilendirme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.

Yılmaz, Ahmet. "Günümüz Zekât Problemleri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (1998), 91-123.

Yücel, Fatih. "Türkiye'de Güncel Zekât Problemleri". *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları: Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*. haz. İsmail Kurt & Seyit Ali Tüz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.